

Το ορόσημο της Άλωσης

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης αποτελεί ασφαλώς μία τομή στην ιστορία του Γένους αλλά και της Εκκλησίας. Το σοκ που προκάλεσε το άκουσμα του “μαύρου νέου” ήταν βαθύ κυρίως για όλο τον ελληνόφωνο κόσμο, αλλά δυσμενή εντύπωση προξένησε επίσης τόσο στη σλαβική οικογένεια όσο και στη χριστιανική Δύση.

Η αλήθεια είναι ότι η πόλη που κατέκτησαν οι Οθωμανοί είχε περισσότερο τη σημασία ενός συμβόλου παρά κάποια υλική αξία. Μολονότι διατηρούσε την αρχαία της αίγλη, ουσιαστικά βρισκόταν σε βαθιά παρακμή. Το πλήγμα που δέχτηκε το 1204 από την άλωση των Σταυροφόρων δεν μπόρεσε να ξεπεραστεί. Η αυτοκρατορία ήταν κυριολεκτικά συρρικνωμένη σε ελάχιστα εδάφη. Η περιοχή του Βυζαντίου παρέμενε κατά βάση μία νησίδα ελευθερίας μέσα στη γενικότερη οθωμανική επικράτεια, καθώς η οθωμανική πλημμυρίδα είχε κατακτήσει σχεδόν ολόκληρη τη νοτιοανατολική Ευρώπη και τη Μ. Ασία.

Παρά την απελπιστική της θέση και τη σαφώς άνιση αναμέτρηση κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της όμως, οι υπερασπιστές της επέδειξαν πλήρη αξιοπρέπεια και σαφή συναίσθηση του ρόλου τους, ως κληρονόμων μιας λαμπρής και βαριάς κληρονομιάς. Πάμπολλα τα περιστατικά που έχουν διασωθεί μέχρι τις μέρες μας και διδάσκουν με τη φανέρωση ενός άλλου ήθους, που έβλεπε προς την αιωνιότητα... Σταχυολογούμε ενδεικτικά ορισμένες απ' αυτές:

Στις αρχές του Μάη του 1453, όταν ο κλοιός έσφιγγε ασφυκτικά, οι συγκλητικοί και οι άρχοντες των πολιορκημένων ζήτησαν από τον Αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο να αποχωρήσει με ασφάλεια από την Πόλη μέσω θαλάσσης. Το σχέδιο που είχε εκπονήσει ο Γενοβέζος στρατιωτικός Ιουστινιάνης ήταν έτοιμο για να εφαρμοστεί. Ο Αυτοκράτορας άκουσε προσεκτικά όλους τους συμβούλους του και κατόπιν τους παρακάλεσε να σταματήσουν να του το ζητάνε. Τους τόνισε ότι η δική του μοίρα ήταν συνυφασμένη με τη δική τους και πως ήταν αποφασισμένος να

ακολουθήσει την τύχη όλων των κατοίκων της Πόλης, κληρικών και λαϊκών μαζί. Μόλις τέλειωσε το λόγο του έπεσε μια μεγάλη σιωπή και τα μάτια όλων ήταν πλημμυρισμένα από δάκρυα.

Ανάλογες σκηνές εκτυλίχθηκαν και κατά την τελευταία λειτουργία στην Αγια-Σοφιά. Ο Κωνσταντίνος άφησε τον αυτοκρατορικό θρόνο και πήγε να προσευχηθεί γονατιστός μπροστά στις εικόνες του Χριστού και της Παναγίας. Πριν κοινωνήσει των Αχράντων Μυστηρίων, ζήτησε συγγνώμη από κάθε ιεράρχη ξεχωριστά. Όλο το εκκλησίασμα ξεπούσε σε γοερό θρήνο. Ανάλογες σκηνές εκτυλίχθηκαν και στο Παλάτι, όταν ο Παλαιολόγος ζήτησε συγγνώμη από κάθε έναν που τυχόν τον είχε βλάψει. Όπως γράφει ο χρονικογράφος της Αλώσεως Γ. Σφραντζής, και από ξύλο ή πέτρα να ήταν φτιαγμένος κανείς, θα έκλαιγε εκείνες τις στιγμές.

Λίγες ώρες αργότερα, ο τελευταίος αυτοκράτορας θα έπεφτε περικυκλωμένος από Γενιτσάρους στην Πύλη του Αγίου Ρωμανού. Θα τον αναγνώριζαν μόνο από τα βασιλικά πέδιλα (τα “πορφυρά καμπάνια”) και τις περικνημίδες του. Μαζί του έφευγε ο πιο λαμπρός και μακρόσυρτος πολιτισμός που είδε η ανθρωπότητα. Ο Κωνσταντίνος έζησε και πέθανε απολύτως συνεπής με όσα έγραψε προς το Μωάμεθ, όταν ο τελευταίος τού ζήτησε την παράδοση της Πόλης: *“Το δε την πόλιν σοι δούναι ούτ’ εμόν εστίν ούτ’ άλλου των κατοικούντων εν ταύτη... Εγώ γαρ προς τον Θεόν καταφεύγω, και ει θελητόν αυτώ εστι του δούναι και την πόλιν ταύτην εις χείράς σου, τις ο αντιπείν ο δυνάμενος;”*

Το γεγονός όμως της αναστάτωσης που προκάλεσε η τουρκική επέλαση δημιούργησε ένα πλήθος από ζητήματα, πολλά από αυτά είναι αλληλένδετα μεταξύ τους, και για τα περισσότερα των οποίων δεν έχει αποφανθεί ακόμη η συλλογική εθνική συνείδηση. Μπορεί τα περισσότερα να μην έχουν να κάνουν με το γεγονός της Άλωσης καθεαυτό αλλά η χρονική κυοφορία τους να κράτησε δεκαετίες – ίσως και αιώνες ολόκληρους, ωστόσο μέσα μας ταυτίζονται με την πτώση της Βασιλεύουσας. Τα πιο χαρακτηριστικά από αυτά (και εν πολλοίς άγνωστα στους καιρούς της τουρκόφερτης τηλοψίας) είναι:

- Η διαμάχη ενωτικών – ανθενωτικών, στην οποία προτασσόταν είτε το αμιγές εθνικό συμφέρον είτε η διαφύλαξη του αυθεντικού περιεχομένου της θρησκευτικής πίστης,
- ο ρεαλιστικός συμβιβασμός με τη νέα πραγματικότητα ή και η υποταγή σ’ αυτήν και οι (ελάχιστες αρχικά) πράξεις αντίστασης,
- η φυγή των λογίων στη Δύση ή σε άλλες περιοχές του ελληνικού χώρου (λ.χ. Κρήτη ή Κύπρο), που από τη μία αποδυνάμωσε το πνευματικό δυναμικό του εθνικού κέντρου, αλλά από την άλλη τροφοδότησε τους τόπους υποδοχής με νέες προοπτικές πολιτιστικής ανάπτυξης,

- ο αντίκτυπος από την Άλωση στις ομόδοξες χώρες, οι οποίες σε άλλες περιπτώσεις ακολούθησαν την τύχη των Ελλήνων (των Ρωμαίων) και σε άλλες ανέπτυξαν μεγαλοϊδεατικές βλέψεις ηγεμονίας,
- η νέα θέση της Εκκλησίας, που ανέλαβε ρόλο εθναρχικό, καθώς ήταν ο μόνος συγκροτημένος οργανισμός των υπόδουλων Ρωμηών στη νέα πραγματικότητα και αναγνωρίστηκε από τον κατακτητή - γεγονός που άφησε ανεξίτηλα σημάδια στη φυσιογνωμία της, από την αυτοσυνειδησία της, το λόγο της μέχρι τα σύμβολα και τα ενδύματα των κληρικών της,
- τη συνέχεια του Γένους κάτω από τον ξένο ζυγό, τις ελπίδες και τους θρύλους για το ξαναζωντάνεμά του, τη μεταβολή της ιδιοσυγκρασίας του και τη μακρά πορεία της παλιγγενεσίας του σε εντελώς διαφορετικά πλέον δεδομένα.

Κοντολογίς, 560 χρόνια μετά την αποφράδα ημέρα, τίποτε πια δεν είναι το ίδιο και η κληρονομιά του παρελθόντος μας, μάς κάνει να νιώθουμε πως “ξυπνούμε με ένα μαρμάρινο κεφάλι στα χέρια, που μας εξαντλεί τους αγκώνες και δεν ξέρουμε πού να τ’ ακουμπήσουμε”.